

LBRIS

We know
books

CHOMSKY

Limbaș, cunoaștere și libertate

Stefano Versace

LITERA

București

CUPRINS

Introducere	11
Viața lui Noam Chomsky	15
Filosofie, minte și științe cognitive	21
Temele puse în discuție de concepția lui Noam Chomsky	21
Chomsky și științele cognitive	23
Ce este limbajul?	25
<i>Linia Port-Royal-Descartes-Leibniz-Humboldt</i>	29
<i>Argumentul slăbiciunii stimulului</i>	37
<i>Critica lui Chomsky față de metoda lui Skinner</i>	42
Teoriile minții	44
<i>Mintea modulară</i>	45
<i>Alte ipoteze cognitive în dialog cu lingvistica lui Chomsky</i>	53
La granița dintre filosofie, lingvistică și neuroștiințe	55
Mentalismul lui Chomsky și filosofia științei aplicată în lingvistică	58
Lingvistica	61
O revoluție în știința limbajului	61
Ipotezele fundamentale ale lingvisticii lui Chomsky	64

Gramatica generativă	66
<i>Ce înseamnă să generăm o propoziție (și structura ei)?</i>	68
Competență versus execuție lingvistică	68
Reguli și reprezentări	70
Propoziții și paranteze	73
Propoziții și arbori sintactici	76
Structura ierarhică a limbajului	78
Automatul limbajului	80
<i>Reprezentări în lingvistica generativă</i>	81
Niveluri de adecvare ale unei gramatici	85
<i>Nivelurile de adecvare</i>	85
Critica lui Chomsky față de teoriile precedente	86
O propoziție are o structură superficială și una adâncă	88
Chomsky, (Halle) și fonologia	90
<i>Structură superficială și structură adâncă</i>	91
Evoluția gramaticii generative	93
<i>Ce este recursivitatea?</i>	98
<i>Fuziune și deplasare</i>	99
Încotro se îndreaptă gramatica generativă?	101
Politică și implicare	103
Implicare și activism mai mult decât teorie.	
Dar și teorie	104
Chomsky pe scena politică	106
Politica științei	109
Steaua lui Bertrand (Russell)	111
Chomsky și politica americană	112
Fabricarea consensului	116
<i>Fabricarea consensului, pe scurt</i>	117
Limbaj, politică și educație	118
Chomsky și piața	120

„Sunt un libertarian care crede în comunitate“	121
Pericolele cu care se confruntă umanitatea	122
„Profețiile“ lui Chomsky	122
Domeniile în care a intervenit Chomsky în politică	123
Concluzii	125
Opere principale	131
Cronologie	137
Indice de autori și termeni	143

Introducere

Puțini intelectuali încă în viață sunt atât de cunoscuți și influenți precum Avram Noam Chomsky. Este printre cei mai citați autori din lume, este invitat atât la seminarii Google, cât și la conferințe lingvistice și reuniuni ale cercurilor anarhice americane și internaționale. În ciuda vârstei înaintate, participă la cele mai multe dintre acestea. Influența sa în diferitele domenii ale cunoașterii, de la lingvistică la filosofie și informatică, este enormă.

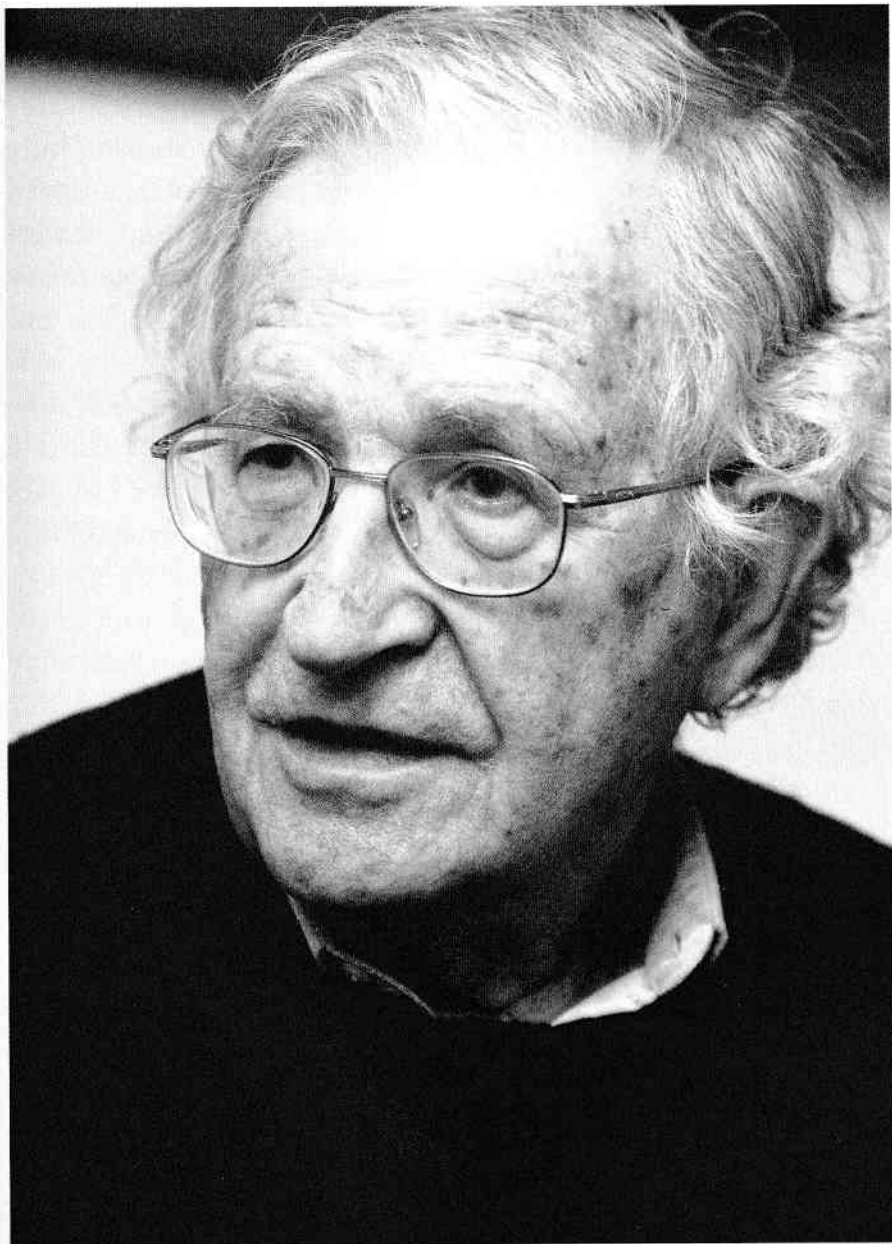
Cunoscut ca figură publică și pentru munca sa de activist politic, Chomsky a și format generații întregi de lingviști la departamentul său de la Massachusetts Institute of Technology (MIT): unii dintre studenții săi au ieșit deja la pensie, însă în continuare, în fiecare an, noii studenți care vin în septembrie sunt primiți chiar de Chomsky și de partenerul și prietenul său, Morris Halle, un alt mare lingvist, specialist în fonologie. Împreună, cei doi fac o prezentare a departamentului și povestesc cum în anii '50 la MIT exista doar un laborator de electronică, iar mai apoi a luat naștere departamentul de lingvistică.

Așadar, cine este Chomsky cu adevărat? Ce stă la originea acestui intelectual, om de știință, care totodată vorbește,

bucurându-se de o amplă expunere mediatică, pe teme politice, militare, sociale și economice de actualitate? În fine, de unde vine omul și de unde vin ideile sale?

Primul element-cheie pe care trebuie să-l avem în vedere pentru a-l înțelege pe Noam Chomsky este că faima lui a crescut și s-a impus în mediul intelectual de la Cambridge din Massachusetts, între Harvard și MIT. Practic, acolo unde Statele Unite își concentrează cele mai bune minți și le pun la dispoziție toate resursele, materiale și nu numai, pentru a produce idei și a le dezvolta. Sistemul universitar american este pur și simplu pe locul unu în lume și fiindcă dispune de un sistem de finanțare fără egal, mai ales pentru capacitatea lui de a îmbina fonduri private cu sprijinul instituțiilor publice și, trebuie menționat, și cu sprijinul armatei: spre exemplu, cea mai mare parte ale cercetărilor de la MIT au fost și sunt finanțate fiindcă s-ar putea ca într-o bună zi să fie relevante din punct de vedere militar. Multe genii din diverse domenii ale cunoașterii au beneficiat de această situație. Astfel, atunci când cineva se uită mai ales prin primele cărți ale lui Noam Chomsky – cărți inofensive de lingvistică – găsește mereu o mulțumire adresată unei anumite unități militare și recunoștința că „prezenta cercetare a fost susținută de către...”. Povestea lui Chomsky este și aceasta, o poveste care s-a dezvoltat în deosebita ferveoare intelectuală din Cambridge, Massachusetts. Și este povestea felului în care această ferveoare intelectuală este în continuare un factor extraordinar de important pentru propagarea cercetării și ideilor.

După ce și-a obținut doctoratul, a fost dus de la Harvard la MIT de către Morris Halle, care a propus să-l angajeze la laboratorul de electronică. Se spune că Harvard era, mai ales la acea vreme, o instituție care într-adevăr se ocupa de cercetare, dar care era foarte conservatoare. Prin urmare, nu e deloc de

Noam Chomsky

mirare că Noam s-a angajat mai degrabă la MIT, unde a ajuns profesor. Morris Halle era un evreu de origine letonă emigrat chiar înaintea războiului și studiasse ingineria după ce lucrase în armată. Chomsky, în schimb, se născuse în Statele Unite într-o familie de evrei de origine ucraineano-bielorusă, imigrați în 1913. Cu siguranță că cei doi s-au înțeles nu doar fiindcă împărtășeau aceeași pasiune intelectuală, ci și fiindcă aveau o istorie comună. Pentru început, e interesant să vedem primele minute dintr-un filmuleț care conține intervențiile de la conferința în cinstea împlinirii vârstei de 90 de ani de către Morris Halle, în 2013. Introducerea sărbătoritului este încredințată prietenului nedespărțit, Noam, și redă imaginea felului în care acel mediu a jucat un rol de căpătâi pentru a face posibilă aventura intelectuală a lui Noam Chomsky¹.

---

¹ Cf. <https://www.youtube.com/watch?v=nxs5h2Wjh5Y>. [n.a.]

Viața lui Noam Chomsky

Noam Chomsky se naște pe 7 decembrie 1928 la Philadelphia. Învăță la Universitatea din Pennsylvania, unde obține titlul de doctor (PhD, 1955). În acei ani face parte din *Society of Fellows* din Harvard, înainte de a merge să lucreze cu Halle la Massachusetts Institute of Technology. De atunci, viața lui s-a desfășurat într-o strânsă legătură cu prestigioasa instituție de cercetare din Boston. De acolo a publicat cărți care au schimbat istoria lingvisticii și a științelor cognitive și de acolo se răspândește programul de cercetare care e legat indisolubil de numele său, într-atât încât se vorbește în mod obișnuit despre un „program chomskian“ și despre „lingvistică chomskiană“. Având la activ peste o sută de cărți și un număr și mai mare de articole științifice și politice, Chomsky a dat întotdeauna dovadă de o vigoare intelectuală de invidiat, evidentă mai ales printr-o mare disponibilitate de a-și revizui aspecte ale propriei teorii, mai ales când au apărut critici sau noi argumente care s-o susțină. Unul dintre primele obiective ale paginilor ce urmează va fi de a oferi o introducere a acestei teorii și a bazelor filosofice în jurul cărora se dezvoltă aceasta și ce presupune ea.

Dacă ne uităm pe pagina personală a lui Chomsky de pe site-ul MIT, vedem următoarele arii de interes: teorie lingvistică, sintaxă, semantică și filosofia limbajului. Însă Noam Chomsky nu e doar un savant interesat de cine știe ce temă abstractă legată de limbaj. Chomsky e unul dintre cei mai importanți și influenți intelectuali în viață. E considerat fondatorul metodei moderne de studiere a limbajului, iar cercetarea sa științifică de mai bine de șaptezeci de ani a abordat și și-a lăsat amprenta și în domenii ale cunoașterii mai puțin cunoscute și foarte diferite între ele: de la filosofia limbajului la științele cognitive, de la informatică la politică, unde intervine ca activist și comentator al întâmplărilor și tendințelor din plan politic în mod competent, pe orice temă. Deși a făcut-o în moduri diferite, Noam Chomsky și-a lăsat amprenta în toate aceste domenii.

Dintre ariile sale de activitate, lingvistica ocupă un loc de căpătâi, deoarece studiul, statutul epistemologiei și chiar înțelegerea noastră în ceea ce privește limbajul uman au fost profund revoluționate de cercetările sale. Printre conceptele pe care Chomsky le-a inventat sau la a căror dezvoltare a contribuit, trebuie amintit în primul rând cel de lingvistică generativă sau gramatică generativă. Termenul „generativ“ joacă aici un rol fundamental pentru a înțelege concepția lui Chomsky: pentru a furniza o descriere adecvată a unei limbi oarecare X, gramatica acesteia trebuie să fie în stare să *genereze* toate propozițiile care în acea limbă sunt acceptabile, dar doar pe ele. Această definiție generală stă în picioare atât pentru așa-numitele limbi „naturale“, spre exemplu italiana și engleza, cât și pentru limbajele formale, de pildă cel al logicii. Așadar, „a genera“ înseamnă aici producerea unui anumit *output* dintr-un anumit *input* prin aplicarea unei reguli, așa cum se întâmplă spre exemplu în banalul

calcul „ $1+2=3$ “, unde 1 și 2 constituie inputul, + reprezintă regula, iar 3 constituie outputul.

Intuiția fundamentală de la care a pornit concepția lui Chomsky constă în faptul că mintea, pentru a dezvolta capacitatea de a produce și a înțelege propoziții într-o anumită limbă, trebuie să aplice un algoritm, firește, complex, însă în esență nu foarte diferit de o regulă precum cea enunțată mai sus.

Deși acesta este un element crucial pentru a înțelege primul lucru la care ne duce cu gândul numele lui Chomsky, acesta este legat și de alte descoperiri și puncte de vedere dintr-un areal mult mai vast decât lingvistica. Din acest motiv, al doilea capitol va aborda în amănunt raportul dintre munca lui Chomsky și spectrul amplu al științelor cognitive. Vor fi explicate concepte necesare pentru înțelegerea teoriilor relevante cercetării lui Chomsky, atât din urmă, cât și contemporane lui, și se va vedea în schimb cum cercetarea sa a însoțit, dacă nu cumva a și introdus, o adevărată revoluție cognitivă în domeniul lingvisticii și în cel al științelor umane în general.

În al treilea capitol vom aborda în mod direct tema gramaticii generative, în accepția sa specifică de „teorie a sintaxei“ înțeleasă ca „teorie generală a facultății limbajului“. Aici vom furniza conceptele necesare pentru înțelegerea gândirii lui Chomsky în planul lingvisticii propriu-zise și vom aborda mai ales principalul domeniu în care a fost și încă este activ, cel al sintaxei.

Concepția lingvistică a lui Chomsky este însă piatra de temelie a unei filosofii care cuprinde, după cum am spus, multe arii. Nu în ultimul rând, chiar cercetările sale au dovedit cum aceste domenii au nevoie extrem de mult unul de celălalt. Așadar, vom încerca să prezentăm subiectele cele mai tehnice, oferind o cale

Massachusetts Institute of Technology

practică pentru înțelegerea a ce înseamnă gramatica generativă și care sunt principiile sale teoretice.

În capitolul 4 vom prezenta poziția lui Chomsky pe plan politic și viziunea sa despre om, cu o trecere în revistă a temelor și conceptelor principale care îi sunt dragi, și vom încerca să oferim încă o cale de acces către gândirea lui ca om, nu doar ca savant. Vom vedea pozițiile lui Chomsky în ce privește temele care-l interesează cel mai mult, de pildă politica americană sau educația, și vom vedea că nici în acest caz nu lipsesc legăturile cu știința limbajului, ci ele influențează gândirea lui Chomsky la un nivel profund.

Fiindcă acesta este, până la urmă, sensul final al concepției lui Chomsky: lingvistul și filosoful de la Cambridge ne-a demonstrat că studiul unui limbaj, asemănările și diferențele lui

față de celelalte limbi de pe glob înseamnă deschiderea unei căi de acces spre mintea ființei omenești în toate complexitățile ei. Pentru Chomsky, în urma cercetării sale, limbajul apare chiar ca un sistem cognitiv, nu doar ca un mijloc de comunicare, nici doar drept ceva ce se învață la școală. Marele merit al acestui savant este să ne ajute să recunoaștem această latură a facultății limbajului.

Structuri sintactice este prima sa carte care s-a bucurat de un mare succes, și poate că este în continuare cea mai faimoasă. Poate fi văzută drept o bombă intelectuală și un exemplu grozav de argumentație științifică și retorică a științei, care, lansată în câmpul lingvisticii și al psihologiei, a avut și încă are un efect profund, efect pe care-l are pentru oricine vrea să se ocupe de studiul limbajului. Ultimul articol științific al lui Chomsky, despre evoluția limbajului, a apărut în 2014. În continuare sunt publicate cărți care sunt antologii ale intervențiilor sale politice: una dintre cele mai recente, o colecție de scrieri despre tema concepției anarhice, a apărut în 2015.

Așadar, această introducere la gândirea și opera lui Chomsky intenționează să ofere, înainte de toate, o cale de orientare în gândirea sa, printre principalele teme dintre multele despre care a avut ceva de spus, precum și să ajute cititorul să se lase fascinat de o aventură intelectuală care privește departe și, dacă va dori, să urmeze de unul singur lectura și aprofundarea.